

LA PLANA DE VIC I LES GUERRES DE CATALUNYA, 1652-1659

ANTONIO ESPINO LÓPEZ
Universitat Autònoma de Barcelona

The plana de Vic and the wars of Catalonia, 1652-1659

En aquest article ens proposem analitzar el paper que van tenir Vic i la seva vegueria en el transcurs de la darrera fase de la guerra entre França i la Monarquia Hispànica, iniciada el 1635 i finalitzada el 1659. Des del 1652, arran de la recuperació de Barcelona per les tropes de Felip IV, una guerra llarga i dura s'establí al nord del Principat; la lluita bascularia entre l'Empordà i la Cerdanya, però les incursions franceses cap a Osona farien d'aquestes terres una primera línia de combat.

In this article we propose to analyze the role that Vic played in the course of the last phase of the war between France and the Spanish Monarchy initiated in 1635 and finishing in 1659. From 1652, after the recovery of Barcelona for the troops of king Felipe IV, a long and hard war took place in the north of Catalonia. Fighting was mostly in the area between Ampurdan and the Cerdanya, but the French incursions towards Osona made of these lands a first line of combat.

Paraules clau: Catalunya, Monarquia Hispànica, França, guerra, segle XVII, Vic.

Keywords: Catalonia, Spanish Monarchy, France, war, seventeenth century, Vic.

Com és ben sabut, les monarquies hispànica i francesa iniciarien un enfrontament bèl·lic dur i perllongat a partir del 1635, en el si d'aquest conflicte de conflictes que es va denominar Guerra dels Trenta Anys (1618-1648), però no van saber posar-hi fi en el moment de la signatura del Tractat de Münster, el 1648. Així, les hostilitats es van mantenir en diversos fronts, especialment a Catalunya, el més oneros per a la Monarquia atès que una derrota al Principat podia posar en perill el regne aragonès i, si aquest queia, el seu mateix nucli: Castella. Coneixedora d'aquesta circumstància, la França del cardenal Mazzarino va continuar pressionant en terres catalanes malgrat les seves dificultats polítiques internes (la coneguda Fronça, 1648-1653), i si bé no va poder evitar la recuperació de Barcelona per les armes de Felip IV l'octubre del 1652, no per això la guerra s'havia d'acabar tan prestament. De fet, el conflicte es va mantenir obert fins a la famosa Pau dels Pirineus del 1659, que va significar, com sabem, la mutilació territorial de Catalunya. El nostre propòsit en aquest treball serà analitzar el particular paper que va tenir la comarca d'Osona al llarg d'aquesta última fase bèl·lica, tan transcendent, sobre la base de l'ús de documentació procedent d'arxius com l'Arxiu Municipal de Vic i l'Arxiu Capitular de Vic, així com de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.¹

1. Hem pogut realitzar aquesta aportació gràcies a l'ajuda rebuda per part del Ministeri de Ciència i Innovació en l'any 2011: Fronteras, guerra e identidades. La formación de identidades y contraidentidades en la Cataluña moderna y la creación de una nueva frontera (HAR 2011-24426).

El govern de don Joan d'Àustria, 1653-1655

La Catalunya central seria una zona clau en l'etapa final de la llarga guerra contra França iniciada el 1635. Des d'Osona, els successius virreis de Felip IV buscarien tant frenar l'avanç francès cap a altres zones del Principat com projectar ofensives parcials a la recerca de la reconquesta de tota la zona nord, si bé el comtat del Rosselló va començar a donar-se gairebé per perdut (tenint en compte les forces militars i el numerari disponibles). Per exemple, el vincle defensiu de Puigcerdà amb Vic seria evident els anys que ens ocupen, amb demandes per part dels habitants de Vic de pólvora i altres municions quan el poder virregnal no podia satisfer-la.² Però en els primers mesos del 1653 el negoci més candent seria la sol·licitud per part de don Joan Josep d'Àustria, virrei de Catalunya, d'un donatiu de 300.000 lliures (després incrementat a 500.000) a canvi de l'exempció dels allotjaments de tropes. Els consellers de Vic entenien que si es pagava aquella quantitat els soldats haurien de situar-se en allotjaments prop de la frontera «o en llocs despoblats i herms, o en fortalesas i asso per la exparientia se't dels excessos fan dits soldats encara que no sie amb permís, com de fet no hu és, de sa Magt.»; però, sobretot, els interessava deixar clar que com que les deu ciutats catalanes estaven exemptes de la contribució dels allotjaments, aquell servei hauria de recaure especialment entre aquells que sí havien d'afrontar-lo; en cas contrari, si el repartiment era universal, ja es veien contribuint quatre vegades més que per al batalló de cinc mil infants (i cinc-cents efectius de cavalleria) que Catalunya va sufragar sota control francès els anys de guerra contra Felip IV (i que els consellers avaluaven en 180.000 lliures anuals).³

Que aquest no era un assumpte poc important ho demostra el fet que el maig del 1653 els consellers es mostressin molt preocupats per les notícies rebudes sobre la derrota de les tropes reials en el camí d'Olot a les mans d'un contingent format per efectius francesos i catalans (bàsicament sediciosos), que estaven arrossegant els habitants dels pobles de nou a la revolta a causa dels excessos en els allotjaments de tropes,⁴ però en la seva comunicació amb el seu agent a la Ciutat Comtal asseguraven: «exos Srs. deurian considerar que Catalunya no consisteix tant solament ab la ciutat de Barcelona y que si estarian mes vigilans y cuidadosos en procurar evitar los danys que los mal intentionats poden causar...», si bé ells seguirien vigilants malgrat els perills dels amotinats. Però la situació es va complicar en prendre partit la major part dels habitants de la muntanya per la rebel·lió: a mitjan juny, els consellers escrivien a don Joan d'Àustria queixant-se de la caiguda d'Olot i del fet que només comptaven amb els cinc-cents homes que tenia a la seva ciutat el governador de Catalunya, don Gabriel de Llupià. Però la causa dels amotinats va ser guanyar terreny i poc després ja tenien al seu favor «tota la gent de Campro-

2. Arxiu Municipal de Vic (AMV), Correspondència enviada, vol. 10, consellers de Vic a cònsols de Puigcerdà, 14/XII/1652. AMV, Correspondència rebuda, vol. 6, cònsols de Puigcerdà a consellers de Vic, 4/III/1653. El valor de les municions rebudes fou de 523 lliures. Sobre Vic, vegeu JUNYENT, Eduard. *La ciutat de Vic i la seva història*. Barcelona: Curial, 1980.

3. AMV, Correspondència enviada, vol. 10, consellers de Vic a don Rafael Camps, síndic de Vic, el seu agent en Barcelona, 22/IV/1653.

4. Al respecte, vegeu el testimoniatge de Joan Guàrdia a: PLADEVALL, Antoni; SIMON I TARRÉS, Antoni. *Guerra i vida pagesa a la Catalunya del segle XVII. Segons el «Diari» de Joan Guàrdia, pagès de l'Esquirol, i altres testimonis d'Osona*. Barcelona: Curial, 1986, p. 74-75.

don, Vall de Ribas, Sant Joan de les Abadeses y generalment tots los de les demés muntanyes circunveynas de esta plana que sols romanen los pochos llochs de ella que no y haja anada gent en favor de los brivons qui tenen tres o quatre dias ha assitiada la vila de Ripoll...». El governador de Catalunya es va endur amb ell tota la gent de guarnició que hi havia a Vic per socórrer Ripoll, davant l'horror dels consellers que intuïen que si no es produïa una victòria, en quatre dies l'enemic estaria sobre la seva ciutat.⁵

Després de rebre's la notícia de l'assassinat del jutge Berard, de la Reial Audiència, a Olot, don Joan escriuria a Vic els següents dies intentant tranquil·litzar els ànims: es proposava enviar-los immediatament el mestre de camp del Terç de la Generalitat, don Sebastián Duran, amb part de la seva gent, el qual a més miraria d'aixecar tota la gent possible a Vic mateix per a la seva defensa, i una esquadra de cinquanta-cinc cavalls. Potser els ànims van augmentar quan, des de Barcelona, el seu agent, el síndic don Rafael Camps, els va assegurar que don Joan li havia promès un terç de vuit-cents infants que es desplaçarien de Girona a Vic per a la seva defensa, i, en una altra carta de l'1 de juliol, que de moment ell mateix convocaria un grup de dos-cents infants, cinquanta cavalls i cinc càrregues de municions cap a Vic.⁶ La veritat és que la situació era alarmant, al cap de poc va caure Ripoll i don Gabriel de Llupià es trobava en aquells dies defensant Puigcerdà, quan amb prou feines si havien quedat a Vic cent infants i vint cavalls «de molt mala qualitat que amb prou feines podien ser de ningun profit»; per això, quan l'enemic va aprofitar la circumstància i va moure tropes cap a la plana de Vic, rendint places com Torelló o Manlleu, on es molia la farina consumida a la ciutat, d'aquesta en van sortir fins a dos-cents veïns sota el comandament del capità don Josep Bru, que es van enfrontar als amotinats i els van expulsar cap a la muntanya. Però es necessitaven de manera urgent cent infants i cinquanta cavalls a Vic, escrivien els seus consellers a don Joan, i ell va contestar favorablement a aquesta proposta.⁷

La reacció hispana va arribar el juliol, quan don Gabriel de Llupià va pressionar per aixecar el cèrcol de Puigcerdà amb èxit, mentre don Joan d'Àustria enviava el mestre de camp don Joan del Castillo, que portava vuit-cents infants de qualitat, a més dels naturals que havia pogut reunir, i el comissari general de la cavalleria don Fernando Gallo, amb una mica més de tres-cents cinquanta efectius, a lluitar a la muntanya; entre tots dos van aconseguir salvar la semiassetjada Berga, a més de Ripoll, Camprodon i Olot, i van evitar que l'enemic s'allotgés en una zona tan fèrtil, des d'on, a més, podien envair l'Urgell i a partir d'aquelles terres projectar-se cap al cor del país. Per a don Joan, Vic era una posició clau, que no havia

5. AMV, Correspondència enviada, vol. 10, consellers de Vic a don Joan d'Àustria, 20/V/1653, 18/VI/1653; consellers de Vic a don Rafael Camps, el seu agent en Barcelona, 20/V/1653 i 26/VI/1653.

6. AMV, Correspondència rebuda, vol. 6, don Joan als consellers de Vic, 16-20/VI/1653; don Gabriel de Llupià als consellers, 17/VI/1653; Rafael Camps als consellers, 30/VI/1653. Aquells dies, com s'ha assenyalat, els homes de Vic i la seva vegueria es trobaven de guarnició a Ripoll, on el seu pagador, Joan B. Bergadà, es queixava dels alts preus dels subministraments i exclamava sobre els amotinats: «Deu nos libre de semblant gent, V. S. no estiga descuydat ans be previngut per lo ques poria succehir perque esta gent amotinada tota es avorrida y fera tot lo mal que pora». AMV, Correspondència rebuda, vol. 6, don Joan B. Bergadà als consellers de Vic, 18/VI/1653.

7. AMV, Correspondència enviada, vol. 10, consellers de Vic a don Joan d'Àustria, 1/VII/1653. AMV, Correspondència rebuda, vol. 6, don Joan als consellers de Vic, 13/VII/1653.

de perdre's de cap manera, però també se les havia de veure amb els miquelets de França a les rodalies de Girona, on es trobava la guarnició principal d'Espanya.⁸

En realitat, aquell estiu França va posar setge a aquesta darrera plaça, i a l'agost don Joan no sabia si treure la cavalleria aquarterada a Vic, a més de demanar-los lleves urgents de tropes, una vegada va haver nomenat don Josep Bru mestre de camp del partit de Vic, perquè la defensa de Girona era prioritària.⁹ No obstant això, el rival va avançar amb tres-cents miquelets i quaranta cavalls fins a les mateixes portes de Vic el 6 de setembre, per a indignació dels seus habitants, els quals es van organitzar en forma de sometent i els van perseguir cosa de mitja llegua juntament amb totes les tropes de guarnició que tenia Felip IV: una companyia de cent irlandesos i quaranta efectius de cavalleria; els miquelets al servei de França, dirigits per Rafael de Rocabrana i de Xammar i Josep de Vilabella, van entrar a Manlleu, Roda i Sant Hipòlit i anaven proclamant que se'ls unirien dos-cents cavalls i quatre-cents infants, però es dubtava d'aquesta notícia.¹⁰ Amb tot, els anteriors, qualificats com a «homes perduts de la terra», anaven «robant cases, bestiar, tot genero de grans, fent presoners y devastant los molins. La intenció sels penetrà que era perturbar la terra y impedir las llevas se feyan per lo socorro de Gerona». Des d'una Vic esgotada per la guerra i la pesta, es va fer el que es va poder: allà es van ajuntar, i es van mantenir diversos dies, fins a tres-cents homes dels encontorns, i van arribar dues companyies de Tarragona i Tortosa, amb dos-cents cinquanta homes més, de manera que finalment van sortir vuit-cents infants i cent cavalls el dia 22 de setembre a atacar l'enemic, que estava a Manlleu,¹¹ xocant amb ell el matí del dia 23; van plantar cara a la cavalleria de l'enemic i aquesta va deseparar la seva infanteria, que va haver de retrocedir fins a Olot. L'alegria va ser completa quan el dia 26 va córrer la notícia d'haver-se aconseguit aixecar el setge de Girona, amb mil baixes del contrari i amb prou feines cinquanta del costat hispà (segons notícies del capità de la companyia de Vic, Joan B. Tarrés).¹² Després es va desencadenar la repressió. Segons el testimoniatge impagable de Joan Guàrdia, un patriota català de primera hora, ja que havia lluitat en la batalla de Montjuïc, un ja llunyà 1641, contra els homes del marquès de los Vélez, les tropes hispanes «astigéran a la parròquia de Manlleu tres dias robant [...] y entre tota la parròquia robaren vint-y-cinch mil lliuras, y també en aquesta montanya [Collsacabra] se robà molt, y lo pijor fou que composaven a tots los qui avían raonat a la terra que los tractàvan molt malament». També don Fernando Gallo va imposar grans cobraments (composicions) als sediciosos d'Olot i el seu

8. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Consell d'Aragó (CA), lligall 263/1, don Joan al rei, 19/VII/1653.

9. AMV, Correspondència rebuda, vol. 6, don Joan als consellers de Vic, 20-26-28/VIII/1653.

10. En canvi, en una carta a Felip IV, els consellers de Vic assenyalaven que en l'atac hi havien participat, a més dels miquelets, una esquadra de cavalleria i cinc-cents infants de França. AMV, Correspondència enviada, vol. 10, consellers de Vic a Felip IV, 30/IX/1653.

11. Segons Joan Guàrdia, de Vic sortiren 1.400 o 1.500 homes, mentre que els miquelets de França i altres efectius que se'ls van afegir arribarien a la xifra de cinc-cents o sis-cents infants i uns cent cavalls. PLADEVALL; SIMON, *op. cit.*, p. 77.

12. AMV, Correspondència enviada, vol. 10, consellers de Vic a don Rafael Camps, el seu agent a Barcelona, 5/IX/1653; els consellers de Vic als consellers de Berga, 11/IX/1653. ACA, CA, leg. 305/2, Vic a Felip IV, 30/IX/1653. AMV, Correspondència rebuda, vol. 6, Joan B. Tarrés als consellers de Vic, 21/IX/1653.

entorn. Així mateix, el gener del 1654 tropes de la guarnició de Vic i del sometent de la zona van prendre Rupit, refugi dels miquelets de França. «Antraren los castallans y armánicos dins de la villa de Ropit, robant y cremant que era molt gran terror, qu eno [h]an dexat res a cramar sinó són duas o tres casas»,¹³ segons el testimoni de J. Guàrdia.

La bona defensa que va realitzar Vic va donar la raó a don Joan, que sempre havia confiat en això, mentre que Felip IV els va escriure per donar les gràcies després que don Joan l'hagués informat del molt que havien fet al seu servei «*acudiendo a la formación de las levas con gente y a dar acémilas y otras cosas para el ejército*».¹⁴

Encara que sempre calia comptar amb les molèsties ocasionades pels miquelets durant l'hivern, la campanya del 1654 va iniciar-se quan des de Camprodon es va informar a començaments d'abril del moviment de tropes que feia el rival, que es concentrava a Prats de Molló. El comissari general de la cavalleria, don Fernando Gallo, que governava Vic, va sortir amb el seu *trozo* (esquadra) i bona part de la infanteria de guarnició a la ciutat en direcció a la nova frontera militar que s'estava gestant. Després de sol·licitar Gallo la mobilització del sometent general a la comarca, que va ser acceptat malgrat les moltes despeses que comportava, els consellers de Vic mateixos van requerir la presència d'un «*ministro superior*», assenyalava don Joan, per «*dar calor*» en tot el que s'hagués d'obrar en servei del rei i en defensa de la ciutat i la comarca. L'escollit, el juliol d'aquell any, va ser el doctor Francesc Llunes, de la Reial Audiència. En resposta a la seva lleialtat, a les darreries de maig don Joan d'Àustria no dubtà a enviar fins a 1.350 quarteres de gra comprat a Catalunya mateix —normalment venia de fora— per a la guarnició de Vic.¹⁵

Una bona prova del clima viscut aquells dies va ser la sol·licitud cursada pels cònsols de Puigcerdà als seus homòlegs de Vic el juliol del 1654 demandant l'arribada de segadors que volguessin llogar-se en els seus camps, assegurant-los que «podan arribar sens ningun rassel ny perill del enemich y que nel tindran axi bé dels soldats de guerra se troban a esta vila, pus per part del Sr. General [don Pedro de Valenzuela] se ha manat publicar pregó ab lo qual està imposada pena de la vida a qualsevol soldat ny persona de guerra que se atrevesca en burlar ny en veras offendrer ha ningú dels treballadors vinguts y que vindran en esta terra per lo dit effecte». Però aquella tranquil·litat va ser només un miratge. Els habitants d'Olot i la cavalleria de don Fernando Gallo van atacar una partida de miquelets de França prop de la localitat, matant-ne vint i arcabusejant-ne set més que havien fet presoners a la plaça d'Olot. Va haver-hi un altre xoc amb els miquelets de França, una partida de quaranta homes, a Sant Hilari, amb la mort d'alguns d'ells i la promesa

13. PLADEVALL; SIMON, *op. cit.*, p. 77-78. Guàrdia assegurava que els «armánicos» eren anglesos contractats per Felip IV a raó d'un ral a vuit per cap, encara que segurament es tractava d'irlandesos.

14. AMV, Correspondència rebuda, vol. 6, don Joan als consellers de Vic, 12-30/IX/1653 i Felip IV als consellers de Vic, 19/IX/1653.

15. AMV, Correspondència rebuda, vol. 6, don Joan als consellers de Vic, 4-10/IV/1654. AMV, Correspondència enviada, vol. 10, consellers de Vic a Felip IV, 9/IV/1654. ACA, CA, lligall 308, consulta del CA, 28/IV/1654. ACA, CA, lligall 308/52, «Dinero que se ha gastado en este mes de mayo en compra de granos para provisión de Gerona y otras plazas de la frontera», 30/V/1654.

que tornarien amb reforços a cremar el poble. Des de Berga es va informar com el rival havia entrat a Bagà i semblaven tenir intenció de «venir asolar, cremar i matar». A Sant Hipòlit tenien un altre tipus de queixa. Els seus habitants asseguraven gastar cada dia trenta lliures, sense afegir-hi una dobla que es feia donar el capità diàriament, en el manteniment dels soldats allotjats en aquell moment, a més dels que van mantenir l'any anterior i els trànsits continus que patien quan les tropes es feien donar el menjar d'aquell dia i del següent: calculaven que aquell any havien gastat 20.000 rals. I, com en molts altres llocs, els jurats de Sant Hipòlit afirmaven que si no es reduïa l'abús els habitants acabarien per marxar a altres localitats. Aquelles notícies van servir als consellers per queixar-se de la manera com don Fernando Gallo gestionava els allotjaments de tropes a la comarca —van enviar un memorial sobre aquest tema a don Joan d'Àustria—, però el tema més candent era, ja a l'agost, la presència d'una esquadra de miquelets rebels sustentats per una partida de cavalleria francesa, que havien atacat Olot entrant-hi i «usant ab los naturals della moltes crueltats de morts», per venjar-se, lògicament, de l'execució de set dels seus setmanes abans; per a algunes «intel·ligències» els consellers sabien que volien mobilitzar tropes de cavalleria a l'Empordà per passar a devastar aquell país i lògicament van demanar ajuda, sobretot municions, ja que la totalitat de les que hi havia en existència les havien distribuït a les tropes del rei que van passar per la seva ciutat.¹⁶

Encara a l'agost, don Francesc Llunes va aconseguir atrapar a Aiguafreda, on va concentrar fins a mil homes de la zona, una partida de miquelets de França que s'havien fet forts en una casa, i va sol·licitar dos barrils de pólvora per volar-la si no es rendien; i també es va operar a la zona del Congost per eradicar-los. Però el més cridaner era la manca de tropes disponibles: enfront de les notícies que França comptava amb tres mil cinc-cents cavalls i cinc mil infants, don Joan amb prou feines si disposava de mil cinc-cents efectius de cavalleria, dels quals un centenar estaven de guarnició a Vic. I davant la petició formal de la ciutat perquè els enviessin noves tropes de suport, don Joan va contestar amb la remissió del terç irlandès de don Ignacio Clerque (Clerk), encara que aquest els va dir que gairebé tots ells eren oficials, amb molt pocs soldats. Vic desitjava disposar d'uns cinc-cents infants de guarnició, mentre que don Joan no els hi podia donar, i s'escudava dient que a l'urbs hi havia la mateixa quantitat de veïns que ja podrien defensar-se. I, com en tantes altres ocasions, el contrari va decidir la marxa dels esdeveniments. A finals de setembre don Joan escrivia a Felip IV informant-lo que el contrari havia ajuntat dos mil infants amb vuit-cents cavalls, dirigits per don Josep d'Ardena, havent format caserna a la plana de Puigcerdà, i amb la resta de les seves tropes havien marxat cap a Olot, on tenien prevencions de queviures, i aquell dia (26 de setembre) estaven a la plana d'en Bas, des d'on podien aconseguir en quatre marxes arribar a Puigcerdà i en tres arribar a la plana de Vic; per si succeïa això segon, havia previst donar ordre de cremar les palles d'aquell entorn i ficar el gra a la ciutat, a més d'enviar-los tres-cents valons del terç arribat el dia

16. AMV, Correspondència rebuda, vol. 6, cònsols de Puigcerdà als consellers de Vic, 13/VII/1654; jurats de Sant Hilari als consellers de Vic, 19/VII/1654; jurats de Berga als consellers de Vic, 22/VII/1654; jurats de Sant Hipòlit als consellers de Vic, 26/VII/1654. AMV, Correspondència enviada, vol. 10, consellers de Vic a don Joan d'Àustria, 7/VIII/1654; consellers de Vic a jurats de Sant Hipòlit, s. d., per entre el 7 i el 11/VIII/1654. PLADEVALL; SIMON, *op. cit.*, p. 79-80.

anterior a Barcelona (amb un total de sis-centes onze places), a més de vuitanta irlandesos desmuntats. Assenyala que seguint l'exemple del que havia obrat l'enemic a l'Empordà, havia procurat fer veure als habitants d'Osona i de l'Urgell que havien de prendre les armes per oposar-se a França, impeding que entressin a les seves terres i procurant expulsar-los de la Cerdanya, a més de dificultar-los de moure's per tot el territori; però aquest impuls inicial favorable calia mantenir-lo a força de cedir algunes tropes de l'exèrcit per a les operacions i assegurar-los com a mínim els queviures, i en això es fallava perquè no hi havia gairebé de res. Només clams per les pagues endarrerides per part de les tropes.¹⁷

La decisió per part dels francesos d'assetjar Puigcerdà va obligar, fins i tot, a treure de Vic el nouvingut terç de don Ignacio Clerque, però allò que més temor causava a don Joan era la situació de gairebé indefensió de Vic, que tenia por que l'envaïssin per ser «tan apetecible la pilla de lo que [h]ai dentro». Com que els francesos podien atacar Vic amb la cavalleria sobrant del seu atac a Puigcerdà, el virrei de Felip IV es va veure obligat a enviar tropes i alguns diners a tots dos paratges, si bé la seva basa principal seguia sent que els catalans es mostressin col·laboradors, sobretot pels «*excesos que cometen los franceses, que son grandes*». Don Joan, que havia tret quatre-cents infants de Vic amb ordres d'intentar entrar a Puigcerdà, i en defecte d'això a Bellver, va enviar a don Fernando Gallo amb els seus sis-cents genets a la Plana amb ordres de buscar un lloc des d'on poder donar ànims als naturals sense massa risc de poder ser sorpresos per l'enemic, passant més tard a Ripoll. Però entre tantes anades i vingudes de tropes, el problema de fons seguia sent el manteniment dels soldats del rei i els excessos que es produïen. La situació va haver de ser terrible, quan el mateix virrei reconeixia que «*va para tres años que no se ha dado paga general, ni porción della, [y] están reducidos [los soldados] a tal miseria y desesperación que es más de lo que yo sabré decir a V. Magd.*».¹⁸ Per això, no és d'estranyar la carta a la desesperada enviada pels canonges i el Capítol de Vic, queixant-se a don Joan de com en

«[...] aquella plana se ven a pique de una total ruina por los desafueros de la gent de guerra, que no contentant-se del sustento, que los provinciales voluntariamente los donan, se fan contribuir ab violencia alimentos exorbitants gastant per sols un soldat lo que bastaria per lo sustento de una campanya, y no tenint-se per satisfets del que los provinciales donan, a més de que bastan sas forças los maltractan ab paraules y obras, robant-los las cases y haciendas, talant la campanya y hortas, alojant-se a discreció a deu y dotze y a més per casa, de manera que han obligat a molts a dexar sas cases y anegar forçats lo que contribuïan voluntaris, de que resulta que no poden acudir a la labranza reduhint la plana a una total miseria, que per estar avuy en frontera seria bé conservar-la pingüe per la ocasió.»¹⁹

17. ACA, CA, lligall 263/1, consulta del CA, 12/VIII/1654. AMV, Correspondència rebuda, vol. 6, Francesc Llunes, de la Reial Audiència, als consellers de Vic, 27/VIII/1654; Joan Francesc Torrallabre torna als consellers de Vic, 7/IX/1654. ACA, CA, lligall 304/76/2, còpia de carta de don Joan d'Àustria al rei, 26/IX/1654.

18. AMV, Correspondència rebuda, vol. 6, don Joan d'Àustria als consellers de Vic, 28/IX/1654. ACA, CA, lligall 230, don Joan a Felip IV, 30/IX/1654. ACA, CA, lligall 263/1, consulta del CA, 10/X/1654.

19. Arxiu Capitular de Vic (ACV), Correspondència enviada, vol. 57/45, canonges i Capítol de Vic a don Joan d'Àustria, 17/X/1654. Ratllat a l'original.

Els francesos, els quals van portar quatre peces s'artilleria de batre, van aconseguir la rendició de Puigcerdà amb prou feines en quatre dies i, poc després, la de la Seu d'Urgell. Don Joan, que encara va intentar buscar vidualles per mantenir-se en campanya a finals d'octubre i al novembre, va ser persuadit pels generals del seu exèrcit que la millor estratègia era tancar-se a les places que ho necessitessin, com Vic, amb tots els homes necessaris (o possibles). De fet, el magatzem de provisions de l'exèrcit de Catalunya no disposava de gra per a les tropes, i don Joan va haver de sol·licitar a Vic que cedís dues mil quarteres per mantenir la seva guarnició, comptant amb la seva paraula que el gra es retornaria en el seu moment. Però, amb tot, don Joan era de l'opinió que s'hauria de pressionar més el rival utilitzant l'orografia del país, ja que en cas contrari amb prou feines si podria deixar cinc-cents homes de guarnició a Vic, quan no estaria segura ni amb dos mil, perquè si queia la ciutat, argumentava, només els quedaria tancar-se a Barcelona, deixant tot el nord i el centre de la província a la mercè de França. A més, si s'ataqués llavors a l'enemic, encara hi hauria temps de frenar el seu atac sobre Camprodon i s'acabaria també amb el perill que planava sobre Ripoll. A més, li semblava que els catalans volien brega. Ripoll finalment va caure, després de tres setmanes de setge, i els francesos no van respectar les hisendes dels seus habitants, protegides en principi pel pacte de rendició. Per això va ser una satisfacció per als consellers de Vic poder informar don Joan com, a mitjan novembre, l'enemic estava evacuant el territori i ja havia sortit del Collsacabra i Olot «obligat per la falta de [que] viures y de la molta infanteria ha perduda en lo temps ha estat en estas parts».²⁰ Don Joan va decidir deixar a Vic, segons Feliu de la Penya, cinc terços catalans i el de València de guarnició i com a governador, el mestre de camp d'aquesta darrera formació, don Francisco Ferrer.²¹ També van romandre a Vic tres-cents cavalls i es va formar la Coronela de la ciutat, composta per deu companyies, «*entrando por su orden a la guardia de los muros, y haziendo y asistiendo a todos los exercicios militares, como los demás soldados*».²² Segons Joan Guàrdia, don Joan, que havia arribat a Vic en el seu moment amb mil cinc-cents cavalls i sis mil infants, sense comptar els tres mil homes de les milícies catalanes, va acabar per deixar de guarnició a la capital d'Osona mil cinc-cents homes. No obstant això, els francesos van envair la plana de Vic de nou el novembre d'aquell any infaust i es van dedicar a robar en nombroses localitats (Tona, Centelles, Taradell, Seva, Sant Hipòlit, Manlleu), entre elles Santa Maria de Corcó - l'Esquirol, el poble de Guàrdia, exclamant aquest (recordem que fou un fidel aliat dels francesos durant anys): «[...] en aquex die [el día de san Martín] comensàran nostras desdixas, nostras desgràcias y finalment nostra total ruïna [...] no pensant-no-hos nosaltres que de aquex modo se aguesen de aportar los francesos». La hisenda de Guàrdia va ser rapaçment saquejada, així com totes les esglésies de la zona.²³ El testimoniatge de Francesc Joan Lleopart de Vilalleons assenyala com els francesos van saquejar la Plana a consciència entre l'11 de novembre i el 13 de desembre i «De-

20. ACA, CA, lligall 230, don Joan al rei, 7/XI/1654 i còpies de cartes d'aquells dies. AMV, Correspondència enviada, vol. 10, consellers de Vic a don Joan, 13/XI/1654. AMV, Correspondència rebuda, vol. 6, don Joan als consellers de Vic, 8-17-30/XI/1654. ACA, CA, lligall 263/1, consulta del CA, 19/XII/1654.

21. FELIU DE LA PEÑA, Narcís. Anales de Cataluña. Barcelona: R. Figueró, 1709, tom III, p. 336.

22. Memorial de Josep Reixac a don Joan d'Àustria, 1674, citat a PLADEVALL; SIMON, *op. cit.*, p. 143.

23. PLADEVALL; SIMON, *op. cit.*, p. 81-84.

xaren per la terra gran carestia de gra, y los abitants sensa roba, sensa gra per anar al molí, sensa bastiar y sensa diner». Per això no és d'estranyar la seva reflexió final: «Déu nos quart de gerra».²⁴

L'hivern de 1654-1655 dues qüestions sobresurten entre els assumptes militars tractats a Vic. D'una banda, don Joan va pensar en la possibilitat de millorar les defenses de la ciutat per formalitzar la seva constitució en un autèntic presidí de frontera, atesa la perillositat del contrari que aquell darrer any, com hem vist, havia devastat la comarca. La reacció no es va fer esperar, ja que el pla contemplava, com deien els canonges i el Capítol de Vic, «enderrocar los burgos, o carrers forans de la ciutat de Vich, y fer-hi presidí». Els consellers també s'hi van oposar però en una carta de l'agost del 1655, don Joan els donava les gràcies per permetre enderrocar les cases extramurs i altres edificis «*que se hubieren de derribar para la fortificación*», assegurant que els particulars interessats cobrarien per la pèrdua de les seves cases. Una promesa que davant l'estat de la Reial Hisenda aquells anys valia molt poc. De fet, el desembre del 1655 els consellers es van queixar dels molts edificis que s'havien enderrocat, i els que quedaven per derrocar, per construir una muralla més competent, amb la por, lògica, que hi hagués una gran bretxa oberta, i encara es pretenguessin demolir més edificacions, mentre no s'erigia la nova muralla, de moment. Asseguraven tenir una molt clara sensació d'estar indefensos, i per això van sol·licitar que es repensés la fórmula constructiva, que passava per deixar provisionalment sense enderrocar les cases i convents que feien de muralla i encara no s'havien demolit.²⁵ Com per reforçar aquesta circumstància, l'abril del 1656 els consellers es van queixar (als seus homòlegs de Barcelona) de manca de diners per continuar amb la construcció de la muralla, quan, com veurem, s'havien traçat alguns plans seriosos.²⁶

D'altra banda, l'allotjament de tropes i la cessió de gra per al magatzem de provisions general de l'exèrcit de Catalunya també van portar problemes. El gener del 1655, els consellers es van queixar que en el seu moment havien cedit molt blat al proveïdor general de l'exèrcit, però en aquell moment, en haver estat la collita anterior molt dolenta, es trobaven sense mitjans per mantenir els pobres de la ciutat i molt menys les tropes, quan no es podia al·legar que hi havia en existència molta quantitat de gra a la ciutat perquè aquest pertanyia als pobles circumveïns

24. GINEBRA, Rafel. *Guerra, pau i vida quotidiana en primera persona*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2005, p. 85.

25. El 1674, don Josep Reixac escrivia a don Joan d'Àustria un memorial en el qual assegurava com el novembre i el desembre de 1654, estant semiassejada per les tropes de França, la ciutat de Vic havia construït de manera urgent «medias lunas y baluartes valiéndose de céspedes y tejas por más abreviar con sus fossos y contrafossos y otros artificios para defenderse». Sens dubte, aquesta circumstància va conduir a la decisió de fortificar Vic amb sis baluards, «de cal y canto, y que se pertrechasse con artillería, armas defensivas y ofensivas assí arrojadas como otras y todo género de instrumentos bélicos». Segons Reixac, la ciutat gastà en aquestes obres sis mil ducats, a més de veure's obligada a enderrocar els sis carrers del raval amb més de set-centes cases, a més de dos convents i diverses esglésies i capelles, tot això per un valor de quatre-cents mil ducats. Però altres informacions assenyalen com les obres no es van acabar. PLADEVALL; SIMON, *op. cit.*, p. 144-145.

26. ACV, Correspondència enviada, vol. 57/45, canonges i Capítol de Vic a don Joan d'Àustria, 20/XII/1654. AMV, Correspondència rebuda, vol. 7, F. Vila i de Prat, síndic, a consellers de Vic, 1-5-11/I/1655; don Juan José a consellers de Vic, 14-15/VIII/1655. AMV, Correspondència enviada, vol. 10, consellers de Vic a don Joan d'Àustria, 10/XII/1655 i consellers de Vic als de Barcelona, 28/IV/1656.

que l'havien guardat a Vic a causa de la invasió de l'enemic. Pel maig, feia falta blat a la ciutat per assegurar el consum dels seus habitants i don Joan va permetre que en compressin al magatzem de provisions general de l'exèrcit, per una vegada ben assistit. El preu: 44 rals la quartera, quan feia només un any el magatzem l'havia comprat a la Cerdanya i Osona a tan sols 24 rals la quartera. Un negoci rodó.²⁷ A més, la dificultat per mantenir el servei d'allotjament de tropes com fins llavors, que va incloure una consulta al síndic F. de Vila i de Prat sobre com es realitzava l'allotjament en una ciutat com Girona —per cert que la resposta va ser que «dita ciutat no avia may allotjat ni en lo siti ni després y que no contribuía ni donava llenya, oli ni altres coses als cabos ni soldats»—, també va portar com a conseqüència la protesta del vescomte de Jóc, exonerat de tal càrrega per la seva condició de noble, però que tenia soldats allotjats a casa seva i no volia que es perllongués més aquella situació, ja que no disposava d'un altre lloc per residir. Això demostra un clar intent per part dels consellers de democratitzar el repartiment de tals càrregues entre tota la població. I, fins i tot, quan don Joan va insinuar que l'hospital de Vic rebés més soldats malalts de la campanya, els consellers van al·legar que ells hi havien allotjat tropes (sense negar que allà també es guarien, sempre que els enviessin mitjans econòmics per fer-ho). El més interessant, potser, és la lamentació del síndic F. Vila quan es va assabentar que el terç irlandès Clerque, que va tornar de guarnició a Vic el 1655, seria allotjat en una de les millors cases del centre de la seva ciutat —«fer quartel de irlandesos... ab una casa de tan bona mostra y que tant embelleix la plasa, confio se tindra mirament en conservar-la y no sufrir se espatlle cosa».²⁸

Quan els francesos van començar a moure's en el mes de maig, don Joan va assegurar als consellers de Vic, als quals va demanar la seva col·laboració habitual, que comptessin sempre amb la seva ajuda, «*no permitiéndolo que vasallos que tan finamente cumplen con sus obligaciones sean destruidos y saqueados de los enemigos*». Don Joan va complir, ja que en el moment en el qual els francesos van destinar uns altres quatre-cents efectius entre infanteria i cavalleria per incorporar-los als que tenia en servei Manuel d'Aux en aquelles terres, aquell va ordenar que vuit-cents cavalls passessin com a reforç de les tropes que tenia en les operacions per a la recuperació de Solsona. Però a l'agost les tropes hispanes van haver de cedir davant l'embranchida dels francesos a l'entorn de Solsona, per horror del Consell d'Aragó, que estava d'acord en què podrien fins i tot intentar ocupar Vic i la resta de la província. El Consell d'Aragó assegurava en una de les seves consultes a Felip IV que en aquell moment la conservació de Catalunya era «*la que más importa en las de la Monarquía*» i, per tant, «*obliga la necesidad a que los socorros sean con esta precisión*».²⁹

27. AMV, Correspondència rebuda, vol. 7, J. Marsal, síndic de Vic a Barcelona, als consellers de Vic, 17-19/V/1655. ACA, CA, lligall 308/52, «Dinero que se ha gastado en este mes de mayo en compra de granos para provisión de Gerona y otras plazas de la frontera», 30/V/1654.

28. AMV, Correspondència rebuda, vol. 7, don Joan als consellers de Vic, 12/I/1655; F. Vila i de Prat, síndic, als consellers de Vic, 26/II/1655; J. Marsal, síndic de Vic en Barcelona, als consellers de Vic, 1/IV/1655. AMV, Correspondència enviada, vol. 10, consellers de Vic a F. Vila, 25/II/1655; consellers de Vic a don Joan, 22/VII/1655 i 18/VIII/1655.

29. AMV, Correspondència rebuda, vol. 7, don Joan als consellers de Vic, 21-23/V/1655 i 21-24/VII/1655. ACA, CA, lligall 263/1, consulta del CA, 30/VIII/1655.

En qualsevol cas, el 29 de setembre del 1655 don Josep de Pinós, general de l'artilleria de Granada i governador de Vic, va intentar la recuperació de Berga sortint de la capital d'Osona amb quatre-cents infants i cinquanta cavalls, encara que se'ls van unir tres-cents cavalls més. En dos dies de marxa nocturna l'host es va presentar davant els murs de Berga. En aquesta hi havia cinquanta homes de França de guarnició, però confiaven que la població es resistiria; no obstant això, hi van entrar gràcies a una escalada i va haver-hi un saqueig moderat, si bé la guarnició francesa va obtenir la rendició per no saber que el seu socors estava a prop. De fet, després de fer-se fortes a Berga les tropes de Pinós, el 10 d'octubre l'enemic va arribar a assetjar Berga; aquests van fer tres avançades, patint fins a vuitanta morts, entre ells un coronel i un capità de cavalls. Mentrestant, don Josep de Pinós, des de Vic, on havia tornat, va ajuntar ràpidament vuit-cents cavalls i el mateix nombre d'infants, als quals es van unir sis-cents cavalls i dos-cents infants de l'exèrcit (comandats per don Diego Caballero). L'enemic comptava amb dos mil cinc-cents infants i vuit-cents cavalls i ja havia assaltat el castell, havent-se refugiat la guarnició hispana a l'església. Tant Pinós amb la infanteria com el general don Diego Caballero amb la cavalleria van derrotar el seu rival, malgrat que aquest ocupava posicions favorables fora de Berga, i els francesos es van refugiar a la vila amb una total confusió. Després de ser atacats a dins, el general de França, el català don Josep d'Ardena, va fugir per un forat del mur de la plaça, i la resta de les seves tropes també s'escapoliren en direcció a unes eminències que tenien guarnides i que els van ajudar a fugir. Els francesos, segons la propaganda hispana, van tenir mil cinc-cents baixes entre morts i presoners, entre ells un germà del general d'Ardena, a més d'un coronel, dos tinents coronels, cinc capitans de cavalleria i trenta-dos d'infanteria, i van quedar desfets cinc bons terços de França. Del costat hispà es van comptabilitzar vint-i-cinc morts, entre ells alguns oficials.³⁰ I encara el 19 de desembre, després de desembarcar l'armada fins a mil cinc-cents homes, a més d'altres unitats de l'exèrcit, don Joan d'Àustria va aconseguir recuperar la plaça de Solsona, que amb prou feines tenia dos-cents homes de guarnició, concedint a les seves tropes un dia de saqueig. Tota l'operació s'organitzaria des de Vic, que va tenir assistència de bagatges i vitualles enviats des de Barcelona.³¹

Encara que l'hivern de 1655-1656 van continuar les queixes per una excessiva quantitat de saques de gra de la comarca amb destinació al magatzem de provisions de l'exèrcit, don Anton de Granollachs, triat en el seu moment per don Joan per controlar aquestes saques a Osona, assegurava que no es tractava de deixar sense blat la ciutat ni incomodar el pagès, però que s'havia de subministrar blat a les tropes i que es retornaria escrupolosament, ja fos en forma de diners o bé en forma d'una idèntica quantitat del gra que s'havia pres. Tornaven a ser dues mil les quarteres de blat sol·licitades, i don Joan també es comprometia a reintegrar tota la farina que se cedís a les tropes. Els consellers de Vic van fonamentar les

30. Biblioteca Nacional (Madrid), ms. 2354, *Sucesos de los años 1653, 1654, 1655, 1656*, que inclouen una *Relación verdadera de la Feliz victoria que han tenido las católicas armas de Su Magestad, que Dios guarde, sobre el sitio de Berga, y otras plazas en los Estados de Cataluña contra los Ejércitos de Francia*, Madrid, D. Díaz, 1655.

31. FELIU DE LA PEÑA, *op. cit.*, p. 339.

seves lamentacions en la destrucció de tota la comarca en les campanyes dels anys previs, una situació que amb prou feines s'havia tingut en compte a l'hora de designar els allotjaments de tropes a la zona —i van fer del cas de la localitat de Gurb un exemple extensible a tot Osona: un poble saquejat per l'enemic el 1655 i completament arruïnat—, però que també van estendre a les grans despeses que significava aixecar una nova fortificació a Vic.³² El cas és que don Ventura Tarragó havia traçat una planta nova per a la fortificació de Vic, consistent en sis forts sense mitges llunes (a Santa Clara, Santa Teresa, Sant Bartomeu, portal de la Mercè, portal de Malloles o Hospital i portal de Gurb), i un setè fort a Santa Clara Vella; don Josep de Pinós iniciava les obres amb una quantitat ínfima: vuitanta dobles, encara que don Joan n'hi havia destinat sis-centes; no obstant això, l'abril del 1656 el governador Pinós assegurava que era necessari comptar amb cinc-centes dobles perquè les obres iniciades es mantinguessin amb una mínima garantia de conclusió. Aprofitant el moment, des de Vic es va demandar una patent de mestre de camp per al conseller en cap, el cobrament dels diners deguts per la farina satisfeta al proveïdor general de l'exèrcit de Catalunya i remei immediat per als danys causats per les tropes a casernes i muralles de la ciutat.³³

El virrei Mortara a Catalunya, 1656-1659

Aviat les operacions militars van deixar en un segon terme les disquisicions constructives que hem citat. El nou virrei de Catalunya, el marquès de Mortara, informava de com l'enemic es movia entre Osona i la plana d'en Bas aquelles setmanes, quan es procurava millorar el camí ral entre Barcelona i Vic per poder transportar amb facilitat l'artilleria. Entrat l'hivern, Mortara va ordenar atacar alguns refugis de miquelets de França, com Amer; després d'aquella victòria tots els llocs de la plana d'en Bas fins a Olot van donar l'obediència i es va proposar fer el mateix amb la guarnició de Rupit amb l'ajuda del nou governador de Vic (des del setembre del 1656), don Próspero de Tutavila i la seva gent, el qual avisava poc més tard que ja havia pres el poble i assetjava el castell, que va acabar caient, essent «*un puesto muy fuerte y de mucha importancia por que de allí se da calor a todos los buenos vasallos de V. Magd.*». Tutavila, que va demanar ajuda militar als consellers de Vic parlant del «*tercio*» de la ciutat, va justificar la seva acció per «*El embarazo grande que haze esta ladronera de Rupit a esa ciudad y territorio me hizo emprender la facción de hechar de ella al enemigo [...]*».³⁴ Certament, Rupit havia estat aquells últims mesos la posició des de la qual els miquelets de França havien organitzat les seves incursions des d'Osona i fins al Vallès. En pa-

32. AMV, Correspondència enviada, vol. 10, consellers de Vic a don Joan d'Àustria, 8/X/1655 i 15/XI/1655; consellers de Vic al virrei Mortara, 17/VII/1656. AMV, Correspondència rebuda, vol. 7, don Anton Granollachs als consellers de Vic, 19/XI/1655; don Joan d'Àustria als consellers de Vic, 19-23/XI/1655.

33. AMV, Correspondència rebuda, vol. 7, Rafael Camps i Joan Rexach, síndics, als consellers de Vic, 1-7-12/II/1656; don Josep de Pinós als consellers de Vic, 14-17/IV/1656.

34. ACA, CA, lligall 403, Mortara a don Diego de Sada, 20-29/VII/1656, 10-22/XI/1656 i 9-15/XII/1656. AMV, Correspondència rebuda, vol. 7, don Próspero Tutavila als consellers de Vic, 5/XII/1656. En un atac a Alpens, llavors en mans dels francesos, Tutavila, amb l'ajut de la gent de Vic, va fer al contrari més de cent baixes, segons Joan Guàrdia. PLADEVALL; SIMON, *op. cit.*, p. 91.

raules de Joan Guàrdia, «És estat lo Collsacabra frontera de Fransa y tostems los micalets de Fransa y Aspanya [h]an cosejat per tota aquesta terra, composant y matant tant de una part com altra qu·és gran terror». Una autèntica guerra civil, en la qual van tenir perfecta cabuda les picabaralles familiars, es va establir en totes aquelles terres. El nociu comportament dels uns i els altres era idèntic; en paraules de Guàrdia: «Anàvan los fadrins tot lo dia com las abellas, uns anàvan, altres venían y totom menjava y bavia y robava, asò a discreció».³⁵

La primavera del 1657 els sometents de Vic i Girona, acompanyats per tropes del rei, es van trobar a Olot en un nombre de mil dos-cents homes amb ànim d'atacar la Seu d'Urgell, prenent prèviament Sant Pau de Segúries i Castellfollit, però fracassant a Camprodon. Era un intent evident de guanyar terreny per situar aquella frontera de guerra tan al nord com fos possible. La reacció de França no es va fer esperar, recuperant poc després aquelles posicions; a Castellfollit, per exemple, «los soldats qu·els d'Espanya avian dexats a l'ospital los [h]an morts a tots». Els cabdills de miquelets anaren caient, tant els d'un costat com els de l'altre: van morir el capità Espona, nebot de Joan Guàrdia, i el capità Riera de Sant Pere de Torelló, i les companyies dels capitans Tarús i Avencó s'havien desintegrat. I, fins i tot, els francesos van decidir suprimir part d'aquelles forces, que causaven tants i tants problemes a tot arreu: «Los de França [h]an aprimiats molt los llus micalets, y vedats que no vòlan que compòsan ni ròban com solían, sinó que vòlan que totom asenta plasa o que trabàllian, y axí los és astat forsat a molts de ells tornar a la part de Aspanya, del qual avem trobar gran sosego».³⁶

En la campanya del 1657, els francesos, que van entrar el juny amb cinc mil infants i dos mil cinc-cents cavalls a l'Empordà, aviat van augmentar fins a nou mil el total de les seves tropes. El virrei Mortara, que amb prou feines va poder disposar en campanya d'una tercera part d'aquestes forces, es va concentrar en la defensa a ultrança de Barcelona quan els francesos, ja al setembre, van avançar posicions depassant àmpliament Hostalric. El síndic de Vic a la Ciutat Comtal, don Rafael Camps, informava sobre com part de les tropes de França es trobaven a Tordera, Blanes i Pineda, i encara que no portaven artilleria, el problema era, sota el seu punt de vista, que se sabia que «los nostros no volen pelear». El 12 de setembre, relatava Camps, l'enemic va aconseguir Granollers, mentre les tropes del virrei estaven posades en esquadro davant de Barcelona. El virrei li va assegurar que si l'enemic passava de llarg per Girona i atacava Vic, aniria en persona a defensar-la... El dia 24 semblava que el rival posava camí cap a Olot. En una carta a Felip IV, al seu torn, Mortara explicava com el disseny de França havia estat aconseguir Barcelona per intentar que un gran tumult popular els obrís les portes de la ciutat; però, frustrat, el francès movia les seves tropes en direcció a la plana de Vic, on havia ficat tota la gent al seu abast, així com totes les municions necessàries, que va treure d'on va poder; gra per compte del rei ja no en quedava en gairebé cap plaça catalana, de manera que si es perdia Vic, la resta del Principat quedaria en unes condicions molt compromeses com per resistir al contrari. Mortara, recolzat

35. PLADEVALL; SIMON, *op. cit.*, p. 86-90. TORRES SANS, X. *Naciones sin nacionalismo. Cataluña en la monarquía hispánica (siglos XVI-XVII)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2008, p. 320 i s.

36. PLADEVALL; SIMON, *op. cit.*, p. 91-92, 96.

pel Consell d'Aragó, clamava per l'enviament de mitjans de guerra a Catalunya, mentre que un laconic Felip IV assegurava que es feia tot el possible.³⁷

Certament, a les darreries de setembre del 1657 els francesos es trobaven a Sant Hipòlit, Manlleu i Roda, mentre Mortara es mantenia amb les seves tropes a Granollers; aquest escrivia al secretari del Consell d'Aragó, don Diego de Sada, que els de la plana de Vic es defensaven bé i causaven baixes al contrari, situació que el va portar a dir: «*no ha padecido menos alojamiento la Plana que el Vallés, que tan diferente se [h]an portado con el francés...*». Mortara va aconseguir fer entrar alguns reforços a Vic, que els francesos no es van atrevir a atacar, dirigint-se cap a Anglès, mentre el virrei es trobava en aquells dies a Blanes per assistir Girona, Hostalric i Palamós, que eren les places llavors amenaçades. Després de noves escaramusses a l'entorn de Castellfollit, aquesta va caure a l'octubre, fet del qual es congratulà don Gabriel de Llupià, governador de Catalunya, ja que així s'eixamplava el país capaç d'allotjar les tropes del rei aquell hivern, i aquesta circumstància permetria llevar part de la càrrega de l'allotjament als habitants de la plana de Vic per la seva actuació davant els francesos —«*que los del llano de Vique meresen no los tengan este año que si nuestro exercito les hubiera podido dar calor perdían totalmente al enemigo V.S. lo habrá sabido por el Sr. obispo que es buen testigo de esto*».³⁸

Felip IV va felicitar els consellers de Vic per la seva constància durant aquella campanya, però no els va poder deixar de demanar que allotgessin tan bé com fos possible les tropes que el virrei Mortara els enviés aquell hivern. També ho va fer el mateix virrei repetidament pels molts esforços realitzats, però cinc-cents cavalls anaren a allotjar-se a Osona i al Lluçanès aquell hivern.³⁹

Un paper anònim arribat al Consell d'Aragó, on es va tractar en consulta el febrer del 1658, ens pot donar una idea sobre la manera de comportar-se d'alguns oficials aquells anys. En concret, es referia a tot un seguit de queixes sobre don Próspero de Tutavila, governador de Vic. En primer lloc hi hauria alguns drets imposats sobre el consum de vi a la comarca: Tutavila es faria pagar un dret sobre el vi que arribava des de la costa als indrets de la plana de Vic transportat per traginers, encara que també el cobrava als habitants de l'Esquirol i a d'altres circumveïns a canvi de permetre que aquests, al seu torn, en portessin als llocs sota el domini de França.⁴⁰ A un tal Pistolet, traginer de Roda, li va posar una multa de deu dobles per portar vi a Vic des de la costa sense pagar el dret, i li va confiscar els seus animals fins que ho fes. El mateix va fer amb un tal Porret, amb sis dobles de composició. D'altra banda, també va cobrar el deu per cent del valor de tots els porcs que es van portar per a la seva venda des de Vic fins a Barcelo-

37. ACA, CA, lligall 311/12, consultes del CA, 18-22/VI/1657. ACA, CA, lligall 405, Mortara a don Cristóbal Crespí de Valldaura, 2/IX/1657. ACA, CA, lligall 311/77/10, consulta del CA, 10/IX/1657. AMV, Correspondència rebuda, vol. 7, don Rafael Camps a consellers de Vic, 8-11-12-24/IX/1657. ACA, CA, lligall 311/77/8, Mortara a Felip IV, 16/IX/1657; consulta del CA, 21/IX/1657.

38. ACA, CA, lligall 405, Mortara a don Diego de Sada, secretari del CA, 23-30/IX/1657 i don G. de Llupià al vicecanceller del CA, Crespí de Valldaura, 6/X/1657.

39. AMV, Correspondència rebuda, vol. 7, Felip IV als consellers de Vic, 22/XI/1657; don Rafael Camps als consellers de Vic, 27/XI/1657; virrei Mortara als consellers de Vic, 2-7/XII/1657.

40. Aquest extrem el corrobora Joan Guàrdia: «molts de l'Asquirol pasàvan blat i vi a l'enemich [...]». PLADEVALL; SIMON, *op. cit.*, p. 109.

na. És més, totes les provisions que entressin des de Barcelona a la plana de Vic havien de pagar-li una contribució. Així, mantenia presos a Vic a Josep Peray i N. Llimosí de l'Esquirol per portar menjar de pobles sota el domini de l'enemic sense permís; els demanava trenta dobles a cadascun de composició a canvi de la seva llibertat. Pel seu compte, el maig del 1657 va aconseguir recuperar l'obediència de Sant Esteve d'en Bas, Olot i altres llocs i es va fer contribuir amb grans quantitats de dobles. A més, mantenia alguns contactes inadequats amb miquelets de França: va fer prendre unes egües al poble de Falgars i les va vendre per cent dobles; el problema era que va utilitzar miquelets de França per al negoci quan el poble estava sota el domini de Felip IV. En una ocasió va prendre un miquelet de França, anomenat Garulera, de l'Esquirol, i després de sentenciar-lo el va deixar lliure quan va haver pagat cinquanta dobles a ell i deu al seu ajudant. El maig del 1657 en el terme de la Vola els miquelets de França van furar a un soldat quatre mascles i un cavall per haver-se apartat del comboi que anava de Vic a Olot; però el governador Tutavila va voler que el poble li pagués el cost dels animals perduts. Alguna cosa semblant va fer amb els jurats del Lluçanès, que va prendre i mantenia a la presó fins que paguessin els dotze mascles que els miquelets de França havien robat prop de Sant Feliu Sasserres. L'agost del 1657 es va emportar tot el bestiar de l'indret de Joanetes al·legant que no volien pagar la contribució. Un altre tipus de queixes es basaven en els seus abusos a l'hora de concedir permisos per comerciar amb llocs sota el domini de França. Juan Panicer va anar de Vic a Ripoll per negocis amb passaport del governador, però a la tornada li va reclamar setanta dobles si no volia ser acusat d'algun delictes greu (l'anònim no determina quin). Una altra acusació, aquesta contra un tal Colomer de Ripoll, pres a Alps, assenyalava que aquest va haver de pagar seixanta dobles, encara que l'anònim destacava que l'interfecte era «*grande español*». També va compondre amb tretze dobles per no tenir passaport seu per anar a Olot (quan ja estava sota l'obediència hispana) a un tal Bassagalla, de Sant Feliu de Torelló. L'única acusació en la qual potser no té raó l'autor (o autors) de l'anònim és quan s'assenyala que el batlle de Sant Bartomeu del Grau, un tal Codina, va ajuntar la seva gent per anar a la presa d'Olot, però va tornar cap a casa seva quan va arribar al Collsacabra deixant-los allà, i per això Tutavila el va compondre amb quaranta dobles. El punt de vista del Consell d'Aragó va ser determinar que les quantitats imposades eren excessives (i els acusats no les podien pagar), però sobretot que calia evitar que aquests excessos es deixessin sense corregir.⁴¹ La mort de Próspero de Tutavila l'agost del 1658 va evitar més indagacions.

Després d'intentar infructuosament d'obtenir alguns diners per millorar les defenses de Vic la primavera del 1658,⁴² Mortara va compensar el seu fracàs prenent

41. ACA, CA, lligall 312/64, consulta del CA, 11/II/1658. També arribà una queixa al virrei per part de la Generalitat acusant Tutavila d'extralimitar-se en condemnar a mort i arcabussejar a Vic quatre pàgines: Francesc Rocabruna, Josep Rusinyol, Josep Corominons i Jaume Oliveras. DG, VII, 2002: 809-810. Tutavila no tenia cap potestat per fer-ho.

42. Arxiu General de Simancas (AGS), Guerra Antiga (GA), lligall 1911, consulta de la *Junta de Guerra de España*, 18/III/1658. Els consellers de Vic escrigueren el 15 de desembre a Mortara sol·licitant que s'acabessin les obres de la nova fortificació. Així que el Consell d'Aragó demanà a Felip IV que es fes tot el possible al respecte, remetent mitjans econòmics al virrei. El rei contestà dient que no hi havia diners, de manera que el Consell d'Aragó hauria de pensar nous mitjans per aplicar a Vic. ACA, CA, lligall 311/21, consulta del CA, 12/III/1658. Però per una carta del virrei Mortara als consellers sabem que

Camprodon el 4 de maig després de derrotar una força de socors de dos mil cinc-cents homes (a la qual va fer unes mil baixes entre morts i ferits, per dues-cents cinquanta del costat hispà), però per manca d'assistències no va poder sostenir la pressió envaint, per exemple, el Rosselló. És més, davant la falta de tropes, Mortara va demanar a don Tiburcio Caraffa, general de l'artilleria i governador de Vic, que ajuntés tota la gent possible a la zona de Vic per oposar-se als designis de l'enemic que també feia ell, i per això va reclamar una vegada més l'ajuda de la capital d'Osona.⁴³

Des de Vic, el 6 d'agost del 1658 Mortara escrivia a Felip IV assenyalant que havia ajuntat dos mil cavalls i vuit-cents infants, que era tot el que podia obtenir deixant fins i tot sense guarnició algunes places, deixant-les doncs gairebé indefenses, però amb prou feines es podia moure per manca de carruatge, sense gra i sense diners. Els francesos atacaven durament Camprodon amb nous reforços, elevant a sis mil infants i dos mil cinc-cents cavalls el seu exèrcit. Mortara estava convençut que si arribava l'armada francesa, i a més amb reforços anglesos (aliades ambdues potències des del 1657), a aquelles costes, i ell es mantenia amb prou feines amb alguns efectius i sense possibilitat de moure's, bona part de Catalunya podia caure de nou en mans de l'enemic. Això sí, assegurava que gràcies a trobar-se a Vic amb les seves forces, els francesos, que havien enviat mil infants i cinc-cents cavalls a prendre Sant Joan de les Abadesses, s'havien retirat sense fer gairebé res per por de veure aquell cos de tropes copat per una acció llampec de Mortara des de Vic. Però la situació era molt dolenta ja que amb prou feines tenia oficials i les tropes marxaven al capdavant molt disgustades a causa de la seva misèria.⁴⁴

Després d'una segona victòria de Mortara sobre els francesos a l'entorn de Camprodon, quan els van fer mil cinc-cents presos, entre ells molts oficials, «y la campaña y montañas están llenas de muertos y han perdido la artillería, estandartes, banderas y todo el bagaje [...]», aquest va començar a disposar els allotjaments de tropes al més aviat possible per falta de mitjans econòmics. Per exemple, ja el 19 de setembre escrivia als consellers de Vic sol·licitant-los que allotgessin el millor que poguessin un terç castellà nouvingut, ja que com que els soldats només disposaven del cobert, és a dir del marcat estrictament per les Constitucions de Catalunya, que procuressin que les tropes no disminuïssin amb les fugides i les malalties causades per una hivernada dura, dormint a terra, per exemple. I a l'octubre era el terç de la Generalitat qui va rebre ordres de romandre a Vic de guarnició, quan el seu mestre de camp, Sebastià Duran, els va escriure esperant que els seus homes estiguessin ben assistits (però també esperant poder ser útils en tot el necessari).⁴⁵

almenys el convent de la Santíssima Trinitat Descalça fou enderrocat a causa de les obres de fortificació... AMV, Correspondència rebuda, vol. 7, virrei Mortara als consellers de Vic, 18/VI/1658.

43. AMV, Correspondència rebuda, vol. 7, virrei Mortara als consellers de Vic, 10/VI/1658.

44. ACA, CA, lligall 312/40, consultes del CA, 13-17-29/VIII/1658. ACA, CA, lligall 313, consulta del CA, 4/VIII/1658. No era menor l'esforç d'alimentar com es podia tantes tropes. El testimoni de Joan Guàrdia és eloqüent. PLADEVALL; SIMON, *op. cit.*, p. 95.

45. ACA, CA, lligall 406, virrei Mortara a don Diego de Sada, 16/VIII/1658. AMV, Correspondència rebuda, vol. 7, virrei Mortara a consellers de Vic, 21/VIII/1658 i 19/IX/1658; Sebastià Duran, mestre de camp del terç de la Diputació, als consellers de Vic, 14/X/1658.

El 1659, els francesos, després d'acordar una treva de maig a juliol, van passar posteriorment a devastar l'Empordà fins a la signatura dels preliminars de pau, però no van inquietar altres zones del Principat. Amb tot, la sensació d'esgotament i misèria era molt gran. Els canonges i el Capítol de Vic, en una llarga carta al vicecanceller del Consell d'Aragó, i amb còpia pel virrei Mortara, explicaven la seva delicada situació econòmica fruit de la guerra dels darrers anys: quan el 1654 França va ocupar la major part del bisbat de Vic, va assetjar la ciutat i va destruir l'entorn «*sin perdonar a iglesias ni lugares sagrados, no retirándose hasta que los víveres faltaron*». Felip IV va recuperar la zona el 1655, juntament amb Berga, Solsona i altres llocs, i el 1656, Rupit i altres indrets limítrofs, «*con la gente que para este efecto se entretuvo en la plana de Vique*».

«*En el anyo de 1657 volvió el francés a sitiar la dicha ciudad y estuvo en la Plana [de Vic] hasta que no halló qué comer en ella, y se fue a sitiar a Castellfollit y en Vique se juntaron muchas tropas que fueron a socorrerle y en el dicho anyo se hizo en la dicha ciudad la massa de la gente que recuperó a Camprodón y después todo el ejército para socorrerle habiéndole vuelto a sitiar al enemigo [...]*»

Els eclesiàstics havien assistit puntualment en tot allò que se'ls havia demanat però, en aquell moment, per trobar-se

«*[...] tan empobrecidos los paisanos, que casi es imposible poder cobrar los eclesiásticos alguna parte de sus rentas, porque los lugares están destruidos, hiermas sus casas y las tierras incultas, y los pocos que se hallan tan imposibilitados que enviando oficiales para ello a uno han dado de palos, a otros cuchilladas y de seis meses a esta parte quitaron la vida a uno [...] En la fortificación de la ciudad de Vique se derribaron de orden de V. Magd. más de quinientas casas de los arrabales, donde los eclesiásticos cobraban muchos censos y censales [...] Sustentó el cabildo el anyo 1654 en el hospital todos los soldados heridos y enfermos que fueron a él y socorrió aquella campaña un tercio de irlandeses en que gastó muchos ducados.*»⁴⁶

El desembre, el virrei Mortara informava els consellers de la signatura de la pau, encara que des del juny el seu agent a la cort, don Jeroni Francolí, també ho feia puntualment. Aquest els escrivia el 7 de febrer del 1660 per explicar-los com

«*se publicó la paz con la solemnidad y por los puestos consuetos han salido los capítulos de todos los tratados de Yrún y la forma que tienen me ha parecido no dexar de embiarlos a V.S. porque siendo V.S. cabo de su partida del Principado y ciudad casi frontera me parece será necesidad tenerlos impresos y valiéndose dellos los cincunvessinos poder obrar con más seguridad los modos del comercio y establecimiento de la correspondencia con Francia.*»

I una setmana més tard, el síndic Joan Vila també ho feia dient: «Gracias a Deu que avuy per la estafeta son arribadas las paus tant desitjadas se publicaren

46. ACV, Correspondència enviada, vol. 57/45, canonges i Capítol de Vic al vicecanceller del Consell d'Aragó i còpia al virrei Mortara, agost de 1659.

en Madrid als 4 del corrent, no he vistas las capitulacions que están a la estampa, demà ja haurà de estampadas», però ja els avançava que la vegueria de Puigcerdà seria per a Espanya i el Rosselló i el Conflent per a França.⁴⁷

El testimoni de Joan Guàrdia, una vegada més, ens assenyala com només amb l'arribada de la pau, encara que estigueren pagant contribucions de guerra fins al Nadal del 1659, es va aconseguir alguna satisfacció: «[...] son molt aleviats dels soldats y en particular dels micalets de Fransa, que tant tems nos avien anat composant y gafant la gent, y après, a la primavera de 1659, ha paragut que lo llamp se sia barayat ab ells, que són astats parsagits dels francesos com dels castallans». Però, poc després, el virrei Mortara continuà demanant el cobrament de noves contribucions «ab tanta rigor [...] que a no éser puntuals ab lo diner, ja taníam la cavallaria en los llochs y fins que ells avíam pagats no se n'anàvan, que lo Sor. veguer de Vich, que era Francisco Sala, ab axò los ajudava y nos venia molt contra per a tanir-hi ell part».⁴⁸

La guerra, doncs, no abandonà mai el nord de Catalunya d'ençà de la recuperació de Barcelona per l'exèrcit de Felip IV. Des d'aquell moment, la lluita es mantindria amb la intenció de fer fora del país les tropes de França, però des d'una posició d'una certa ambigüitat atesos els lligams existents amb els anomenats miquelets de França per part de la població d'aquestes contrades. La fidelitat de Vic i de la seva vegueria va poder contrastar-se sovint, en uns anys en què el que hi havia en joc era, en definitiva, la constitució d'una nova frontera a Catalunya.

47. AMV, Correspondència rebuda, vol. 7, don Jeroni Francolí, agent en Madrid, als consellers de Vic, 17/VI/1659; virrei Mortara als consellers de Vic, 2/XII/1659. AMV, Correspondència rebuda, vol. 8, don Jeroni Francolí als consellers de Vic, 7/II/1660; Joan Vila, síndic, als consellers de Vic, 14/II/1660.

48. PLADEVALL; SIMON, *op. cit.*, p. 96-97.